

References

1. Voroncova A. (2022). Knigovidavnicna diyalnist v Ukraini za pidsumkami 2021 roku. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 5—13.
2. Operativni dani vipusku knizhkovoyi produkciji u 2021 roci. (2022). Knizhkova palata Ukraini: oficijnij vebсайт. Available at: <http://www.ukrbook.net>.
3. Voroncova A. [uklad.]. (2022). *Druk Ukraini*. (2021); stat. zb. Kyiv: Kn. palata Ukraini.
4. Senchenko M. (2016). Kniga yak zasib pokrashennya imidzhu Ukraini v umovah informacijnih vijn. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 3—9.
5. *Chitomo. Portal pro kulturu chitannya i mistectvo knigovidannya*: oficijnij vebсайт. (2022). Available at: <https://chytomo.com/>.

Надійшла до редакції 4 квітня 2023 року

УДК 801.82:030](477)(091)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.4(321).11-17

Микола Железняк,

кандидат філологічних наук,

директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України,

e-mail: mykola@esu.com.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8290-6345>

Олександр Іщенко,

кандидат філологічних наук,

заступник директора з наукової роботи

Інституту енциклопедичних досліджень НАН України,

e-mail: o.ishenko@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8910-111X>

Микола Степаненко,

доктор філологічних наук,

головний науковий співробітник

Інституту енциклопедичних досліджень НАН України,

e-mail: myk_ivan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

Українські енциклопедичні видання: проблеми формально-змістової взаємодії

Історія творення енциклопедичної літератури на теренах України сягає часів Середньовіччя. У статті продемонстровано тяглість енциклопедичної справи в Україні від найперших видань, у назві яких міститься слово "енциклопедія" або його похідні, до сучасних онлайн-ресурсів. Автори зосередили увагу лише на кількох енциклопедіях, наголосивши, однак, що загальна їх кількість досить велика. Згадано найповніші джерела, де зібрано інформацію про здобутки української енциклопедистики, при цьому зауважено, що їхній перелік далеко не повний; ця проблема актуалізує потребу підготовки нової бібліографії енциклопедичних видань. Порушено питання відповідності книжок, у назві яких є слово "енциклопедія" (або похідні) стандартам цього типу видань; для її встановлення потрібна якісна оцінно-нормативна база.

Ключові слова: українські енциклопедії; енциклопедичні словники; енциклопедичні довідники; енциклопедична література; енциклопедичний формат; енциклопедичний стандарт

Постановка проблеми. Пріоритетне місце серед довідкових видань відведено енциклопедіям. Саме вони найдаліше систематизують, узагальнюють і поширюють інформацію про світову цивілізацію загалом або окрему країну, її природу, історію, славетних представників, здобутки у сфері культури, науки, техніки тощо. З одного боку, енциклопедії віддзеркалюють найкращі традиції книговидавництва, являючи собою солідні його зразки. Як справедливо наголошують дослідники, "ці найавторитетніші довідники

вимагають ґрунтовного редакторського опрацювання та ретельної наукової роботи під час підготовки. Створені в результаті копійкової науково-методичної та редакційно-видавничої роботи, енциклопедичні видання зазвичай слугують упродовж тривалого часу, а тому повинні відповідати суворим вимогам щодо культури видання, забезпечувати читачам зручність користування під час отримання необхідної інформації" [1, с. 252]. З іншого боку, прикметним видається той факт, що нині в Україні вже наявний корпус

енциклопедичної літератури, однак поза увагою лишається питання її відповідності формату й вимогам енциклопедичного видання.

Мета статті: простежити характер розмаїття українських енциклопедичних видань та окреслити проблеми форми й змісту, що постають у зв'язку з їх великим кількісним представленням.

Предмет дослідження: українські енциклопедичні видання (за критерій належності видань до енциклопедичних обрано наявність слова "енциклопедія" або його похідного).

Виклад основного матеріалу дослідження. Енциклопедичні видання — логічний наслідок "прагнення людства до вичерпного та універсального викладу науково-філософського знання в системній і довговічній формі" [2]. Тяжіння до систематизації та відповідного представлення знань задекларовано віддавна: ще в античні часи (Стародавній Єгипет, Стародавній Китай, Стародавня Греція, Стародавній Рим) засвідчено вдалі спроби впорядкування збірок певних знань. Створення комплексних компендіумів у формі книг, що мають чітку структурованість інформації, сягає доби Середньовіччя. Ці студії тоді ще не йменували енциклопедіями, проте за змістом і духом вони вже фактично були ними. Згодом з'явилося і слово "енциклопедія" на позначення відповідної літератури. Щоправда, воно закріпилося та набуло популярності лише з виходом 1751 р. всевітньовідомої праці французьких інтелектуалів доби Просвітництва "Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers" ("Енциклопедія, або Тлумачний словник науки, мистецтва й ремесел"). З появою у 1768 р. "Encyclopædia Britannica" енциклопедія як жанр довідкової літератури в сучасній рецепції утвердилася остаточно, стала найавторитетнішим джерелом достовірної інформації. Прикметно, що найбільшою за кількістю томів працею XVIII ст. була німецька енциклопедія, названа лексиконом, — "Grosses vollständiges Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Kunst" ("Великий повний універсальний лексикон всіх наук і мистецтв"). Імовірно, саме номінативний аспект послабив рейтинг популярності цього видання: його згадують значно рідше, ніж ті, що схарактеризовано вище.

Розвиток енциклопедистики на землях України, як і у світі, сягає часів Середньовіччя. До перших творів енциклопедичного змісту належать, зокрема, "Ізборники" Святослава (1073, 1076), які, на думку М. Пещак, можна вважати першою слов'янською енциклопедією (принаймні

її предтечею), позаяк вони "складаються з різноманітних оформлених словниково-енциклопедичних статей, упорядкованих не за абеткою, а тематично. Принцип алфавітного впорядкування поширюється тільки на позначення томів. <...> Енциклопедичні статті упорядковано в обох збірниках за семантичною спорідненістю" [3, с. 32—34]. Дослідниця наводить переконливі аргументи, згідно з якими аналізована праця могла б охопити 10—11 томів, однак інші книги або втрачено, або не зреалізовано.

Активна поява в середньовічній Європі лексиконів відобразилася в Україні створенням 1627 р. праці Памви Беринди "Лексіконъ славеноросскій и именъ Тлъкованіе". Їй, доводить В. Німчук, притаманні "елементи тлумачного, етимологічного й енциклопедичного словника" [4, с. 8]. Окремі науковці розглядають цей найвагоміший здобуток староукраїнського словникарства як "перше українське енциклопедичне видання" [5, с. 21]. Варто наголосити, що "Лексіконъ..." Памви Беринди, на відміну від багатьох західноєвропейських праць, не вирізнявся чіткими методичними маркерами, які б засвідчували його незаперечний енциклопедичний характер.

Щодо першого на українських землях видання з дериватом "енциклопедія", то ним є опублікована в Київському університеті праця Костянтина Неволіна "Энциклопедия законоведения" (1839—1840). У Російській імперії це слово в назвах видань уперше з'явилося трьома роками раніше. Ідеться про "Энциклопедический лексикон" Адольфа Плюшара (1835—1841). Однак тенденція створення енциклопедичних словників та енциклопедій утверджується лише з появою "Энциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона" (1890—1907), серед авторів якого — й відомі українці: Д. Багалій, М. Василенко, А. Кримський, М. Сумцов, І. Франко та інші.

Важливо наголосити, що українська біографістика ґрунтується на енциклопедичних здобутках і водночас є одним із первнів сучасної¹ української енциклопедистики. Як стверджує О. Бугаєва, "першу спробу підготовки фундаментального Біографічного словника було розпочато В. Антоновичем та групою науковців (Г. Берло, І. Каманін, М. Грушевський, В. Щербина, С. Єфремо в та ін.) ще в 90-х рр. 19 ст.

¹ Сучасною вважаємо енциклопедистику на тому етапі її розвитку, коли довідкові праці побудовані за абетковим чи ідеографічним (систематизованим) принципом і містять у назвах слова "енциклопедія", "енциклопедичний".

Однак через політичні обставини цей словник виявився нездійсненим" [6, с. 360]. З-поміж невідкладних соціогуманітарних проєктів заснованої 1918 р. Української академії наук був і той, що передбачав підготовку біографічного словника. Щоправда, згодом розпочату роботу було припинено через політичні причини — "антирадянський" характер видання. Коріння цієї заборони лежить глибше: російські імперці не могли допустити створення українського академічного видання, що засвідчило б існування потужної інтелектуальної української нації.

Дехто з дослідників до важливих віх становлення сучасної української енциклопедистики уналежнює 14-томну систематизовану "Народную энциклопедию научных и прикладных знаний" (1910—1912), роботу над якою за участю майже 150 науковців, письменників, громадських діячів було розпочато 1906 р. Цю працю, ініціатором і головним редактором якої став Василь Данилевський, впорядковувало Харківське товариство грамотності. Через тодішню мовну політику укладачі "прийняли рішення готувати енциклопедию російською мовою, щоб поширювати не лише в Малоросії, а й по всій імперії, та змогти опублікувати її у Москві" [7, с. 289—290]. Видання подавало системні знання, викладені на основі "научного безпристрастия и правдивости" [8, с. 179], з природничих, точних і гуманітарних наук.

Представлення енциклопедичних знань загальнонаціонального масштабу започатковано 2-томною працею "Украинский народъ въ его прошломъ и настоящемъ" (1914—1916). Саме її найчастіше називають першою українською енциклопедією, хоча було б точніше вважати першою ґрунтовною українознавчою науково-довідковою студією, що подавала енциклопедичні відомості з історії України (редактор М. Грушевський), української антропології та етнографії (редактор Ф. Вовк), географії (редактор С. Рудницький), демографічної статистики (редактори О. Русов, С. Томашівський, В. Охримович), права (редактор П. Єфименко), мови (редактор О. Шахматов).

Знаковим українознавчим набутокм могла б стати "Українська радянська енциклопедія" за редакцією Миколи Скрипника, яку готували на початку 1930-х рр., однак проєкт згорнули через репресії проти представників української науки й культури. Попри тотальну радянізацію, упродовж 1930—1935 рр. на Галичині вийшов друком тринадцятитомник "Українська загальна енциклопедія" за

редакцією Івана Раковського, якій судилося стати першою національною українською енциклопедією загального типу. Невдовзі радянська влада заборонила її, а в середині ХХ ст. після появи "Большой советской энциклопедии" ініціювала підготовку в Академії наук УРСР "Української радянської енциклопедії" (УРЕ) — цензурованої версії енциклопедичних знань для українців. Вихід у світ багатотомної УРЕ під орудою Миколи Бажана був зумовлений не лише потребою поширення ідеологічно наснажених дискурсів Кремля українською мовою, а й реакцією радянської влади на заснування в Науковому товаристві імені Шевченка в Європі проєкту "Енциклопедія українознавства" під керівництвом Володимира Кубійовича. Цю фундаментальну працю створювали українці, які емігрувати за кордон, тікаючи від радянського режиму. Дехто з них уклав навіть власне енциклопедичне видання, як-от Євген Онацький, який самостійно підготував і опублікував "Українську малу енциклопедию" (Аргентина, 1957—1967).

"Енциклопедія українознавства" (ЕУ) стала інноваційним виданням у тому сенсі, що композиційно складалася із загальної (3 томи, 1949—1952) і словникової (11 томів, 1954—1995) частин. Появу цього "невичерпного джерела наукової інформації про матеріальне, культурне й політичне життя українського народу з незапам'ятних часів аж до 60-х років ХХ ст." [9] небезпідставно вважають найбільшим досягненням української діаспори після Другої світової війни. Видання вигідно вирізняє те, що воно охоплює лише українознавчий матеріал, на відміну від "Української загальної енциклопедії" чи "Української радянської енциклопедії". Дотримуючись об'єктивності, використовуючи наукові методи у викладі статейних матеріалів, редакція й автори орієнтувалися на українознавчі концептуальні версії й цим протистояли поглядам науковців інших країн, насамперед радянських, які часто висвітлювали українське минуле, суспільні процеси, культуру тощо з антиукраїнських позицій [10, с. 20]. Аналізоване видання має також англійську версію "Encyclopedia of Ukraine", що від 2001 р. доступна в мережі Інтернет як онлайн-енциклопедія (www.encyclopediaofukraine.com). Утім, дві великі енциклопедії — ЕУ та УРЕ — послуговували надійним підмурком подальшого розвитку енциклопедистики в Україні. Доречно навіть говорити про дві енциклопедичні школи з притаманними їм іманентними засадничими положеннями — Кубійовича й Бажана.

За роки радянського поневолення українське соціокультурне, економічне, політичне життя великою мірою деукраїнізувалося. Замість національних цінностей нашому народові прищеплювали чужу ідеологічну доктрину, систему стереотипів та "ущербне уявлення про самих себе" [11, с. 63]. Після відновлення незалежності активізувався процес відродження національної ідентичності, який охопив не тільки духовну царину — культуру, літературу, мистецтво, а й науку та офіційно-ділову сферу. Нагальною стала потреба об'єктивного, базованого на переконливих аргументах висвітлення історичного, культурного минулого українського народу та його сьогодення. З ініціативи фундаторів ЕУ, зокрема Аркадія Жуковського, визріла ідея створення нової національної енциклопедії — "Енциклопедії Сучасної України" (ЕСУ), перший том якої прийшов до читача 2001 р., а від 2016 р. наявна її електронна версія в мережі Інтернет (www.esu.com.ua). ЕСУ спрямована на відновлення історичної справедливості, позаяк повертає в інформаційний простір численні імена, заборонені чи замовчувані в не такій уже й далекій минушині: "Упорядники багатотомної ЕСУ вміщують до неї інформацію про величезну кількість відомих і менш відомих письменників, науковців, акторів, спортсменів, політичних, громадських і державних діячів, які жили в Україні у 20 ст. або є нашими сучасниками, а також про представників зарубіжного українства; тут можна прочитати про відомих людей діаспори або національних меншин і всіх, хто щось зробив для нашої держави" [12, с. 525]. В ЕСУ домінує антропоцентричний принцип, тобто зацентровано передусім на людині як носієві матеріальних і духовно-культурних цінностей, основній продуктивній силі, що виражає потенціал держави. Після появи перших томів ЕСУ її співредактор Іван Дзюба запропонував ідею створення універсальної енциклопедії, що приділяла б більше уваги загальним поняттям, явищам, термінам, зарубіжним персоналіям і загальносвітовому контентові загалом — український енциклопедичний погляд на світ. Дві енциклопедії мали взаємодоповнювати одна одну й формувати єдиний академічний корпус енциклопедичних знань українською мовою.

У 2016 р. побачив світ перший том "Великої української енциклопедії", що певною мірою дублює ЕСУ. В Україні нині фактично співіснують дві паралельні енциклопедії, натомість енциклопедичний досвід розвинених країн світу

переконує, що інтелектуальні зусилля держави потрібно концентрувати навколо однієї великої сучасної енциклопедії — універсальної, національної (країнознавчої) або універсально-національної (прикладні та опис таких енциклопедій див. [13]). Вона має стати візитною карткою держави, найоб'ємнішим та найнадійнішим джерелом знань про її історію, економіку, політику, культуру, побут, етнонаціональний склад, найвищих представників її народу, власне, про все найбільш значуще на її теренах у всіх сферах людської діяльності.

Окрім універсальних, є енциклопедії, що репрезентують вузькі сфери знань, розвиваючи їхню терміносистему, пропагуючи національні здобутки в них. Такі видання переважають, з-поміж них — не лише енциклопедії, а й енциклопедичні словники та енциклопедичні довідники. Їх часто поділяють на галузеві, регіональні, персональні й дитячі. Цю класифікацію покладено в основу "Корпусу енциклопедичних видань України" [14], що нині налічує 135 регіональних, 255 галузевих, 17 персональних і 13 дитячих видань (більшість із них вийшла друком саме за роки незалежної України). Зібраний у ньому перелік, зрозуміло, не можна вважати повним. За підрахунками С. Лісіної, лише у фонді бібліотеки Національного університету "Львівська політехніка" наявно 298 енциклопедичних видань, опублікованих від 1992 р. [15, с. 19]. За іншими даними, загальна кількість усіх енциклопедичних видань, випущених за роки незалежності, значно більша [16, с. 114]. Ґрунтовний опис основних українських енциклопедій та енциклопедичних словників можна віднайти в розлогій статті "Здобутки української енциклопедистики: коротка характеристика найважливіших видань" [16].

Процес перманентного творення енциклопедій різного рівня — реалії сьогодення. Динаміка, про яку мовиться, заслуговує позитивної оцінки й водночас викликає неабиякі застереження. Посилення енциклопедичної активності демонструє інтелектуалізацію суспільства, його прагнення експансувати пізнавальний потенціал, змінювати довкілля, акумулювати універсальні та галузеві знання, пропагувати набутий індивідуальний і колективний досвід, дбати, щоб усе це ставало доступним різним верствам передусім через енциклопедичні канали. Непокій, однак, те, що опубліковані видання за змістом, наповненням, структурою викладу інформації, системою посилань не відповідають формату енциклопедичного видання, внаслідок

чого поняття *енциклопедія* почало втрачати знаковість і канони класичності, сходити з інтелектуального Олімпу, "обростати" конотаціями буденності, навіть примітивізуватися. Одна справа, коли причиною такого явища є авторські амбіції, аматорство чи дилетантство, а інша — меркантильні інтереси, небажаний вислід яких — активне побутування слова *енциклопедія* в сучасному маркетинговому дискурсі. Воно привертає увагу всіх: фахівців, покупців, споживачів, замовників, колекціонерів та ін. Зокрема, це стосується батьків, які переймаються проблемами виховання та розвитку дітей. Саме на них розраховані мінідискурси з ключовими семантично неузгодженими словами *енциклопедія* + *купити*, *придбати*, які спонукають до відповідної дії: *купити енциклопедію для дітей*, *дитячі енциклопедії: купити книги*. Для реалізації, тобто купівлі-продажу, запропоновано не енциклопедичний контент, а доволіно систематизовані відомості про важливі речі: "*Наука в коміксах*", "*Динозаври: пір'я та скам'янілості*", "*Відчиняємо віконця*", "*Тварини на всі 100%*". Він, зрозуміло, цінний, потрібний, проте не відповідає розумінню енциклопедичної літератури.

Можемо впевнено твердити, що енциклопедичні здобутки держави визначають не лише кількісні показники. Розмаїття енциклопедичної літератури спричиняє небажані проблеми, серед яких — розмивання дефініції "енциклопедія" та девальвація сутності цього поняття. Як свідчить практика, немає реальних критеріїв чіткого розмежування енциклопедичного словника й енциклопедичного довідника, енциклопедії та енциклопедичного словника тощо. Немає також регуляторних механізмів, що дозволяють або забороняють закріплювати за виданням статус енциклопедичного, унаслідок чого з'явилася велика кількість книжок зі словом "енциклопедія" у заголовкові, що своїм змістом дисонують із цим найавторитетнішим носієм системної інформації. Ставити в один ряд з ідентифікувальною рисою "енциклопедія", наприклад, "Енциклопедію українознавства" та книжку "Картопля: практична енциклопедія", недоречно — очевидним є те, що вони контрастують за жанром, а отже, мають різну статусність.

Для вироблення механізму оцінювання видання щодо того, є воно енциклопедичним чи ні, треба сформувати оцінно-нормативну базу, неодмінно зорієнтовану на Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність", згідно з яким енциклопедією названо науково-довідкове ви-

дання, тобто твір наукового характеру, що пройшов процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу, редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або в інший спосіб, містить науково систематизовані дані чи матеріали, які відображають історію науки та сучасний стан наукового знання (науково-довідкове або науково-інформаційне видання), призначені для поширення (ст. 1, п. 18) [17]. Ідеться не про цензуру або забюрократизований процес селекції енциклопедичної продукції, а про врегулювання важливої суспільно-інтелектуальної сфери, випрацювання чітких стандартів щодо номінації енциклопедичних видань, яка пов'язує світ реальності зі світом мови, вимог стосовно їхнього змістового наповнення, дотримання класичних уніфікаційних принципів, гармонійного корелювання з бібліографічними вимогами, які складають не в довільній формі, а згідно з державними стандартами, зрештою, легітимізацію відповідальності авторів і видавців за якість продукції.

Варто зауважити, що з-поміж видів наукової літератури в національному стандарті України ДСТУ 3017:2015 "Видання. Основні види. Терміни та визначення понять" науково-довідкових видань не виокремлено взагалі. У цьому нормативному документі енциклопедії згадано в п. 4.9.5 "Види довідкових і рекламних видань", тобто їх фактично потрактовано як рекламну, а не наукову літературу. Зокрема, енциклопедії кваліфіковано як довідкові видання, що містять узагальнені основні відомості з однієї, кількох чи всіх галузей знань і практичної діяльності, викладені у вигляді статей, розташованих за абеткою їхніх назв чи в систематичному порядку. Тут же окреслено загальні дефініційні рамки енциклопедичного словника (він же, за ДСТУ 3017:2015, — енциклопедичний словник-довідник): це енциклопедія, що містить статті невеликого обсягу, викладені у стислій формі та розташовані за абеткою їхніх назв [18].

Наголосимо, що значний відсоток праць, представлених на книжковому ринку України, не відповідає параметрам ані науково-довідкових (згідно із Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність"), ані довідкових видань (згідно з ДСТУ 3017:2015), отже, їх, попри наявність у заголовках відповідних термінів, не можна вважати енциклопедіями. Потреба вдоско-

налення нормативної бази, яка стосується вимог до енциклопедичних видань та їхніх авторів і видавців, не лише не втрачає актуальності, а й відчутно посилює її та, що особливо важливо, вимагає державної опіки.

Висновки. Дослідження засвідчує значну кількість створених в Україні енциклопедичних видань. Історія їх появи сягає часів Середньовіччя, хоча праці, у назві яких є слово "енциклопедія" чи його похідні ("енциклопедичний"), на українських землях з'явилися лише в середині XIX ст. Особливо активно цю літературу почали друкувати від 1990-х рр., коли Україна відновила

незалежність. Разом зі збагаченням енциклопедичних знань книжкова сфера отримала й певні проблеми: енциклопедіями почали називати продукцію, що не відповідає канонам цього типу видань. Це зумовлює потребу стандартизації енциклопедій та енциклопедичних словників (довідників), установлення їхніх чітких критеріїв. Наголошено, що у чинній нормативній базі України немає узгодження з цього питання, а отже, є потреба її врегулювання, позаяк хаотичне найменування будь-якої пізнавальної літератури енциклопедичною негативно впливає на власне енциклопедичну галузь.

Список бібліографічних посилань

1. Харлан А. Особливості редакційного опрацювання енциклопедичного видання. *Технологія і техніка друкарства*. 2010. Вип. 4. С. 252—260.
2. Концепція "Української електронної енциклопедії освіти" / уклад.: В. Биков, О. Буров, Л. Лупаренко, О. Пінчук, А. Яцишин Київ : Інститут цифровізації освіти НАПН України, 2022. 12 с.
3. Пешак М. Перша східнослов'янська енциклопедія. *Бібліотечний вісник*. 1996. № 2. С. 32—34.
4. Німчук В. Памво Беринда і його "Лексіконъ о словъхъ и мнѣнь Тлъкованіе". Лексикон словенороський Памви Беринди. Київ, 1961. С. 1—40.
5. Черниш Н. Нариси з історії української енциклопедичної справи. Львів : Піраміда, 2018. 350 с.
6. Бугаєва О. Створення Українського біографічного словника як етап відродження національної пам'яті українського народу. *Українознавство*. 2003. Вип. 4 (9). С. 360—362.
7. Борчук С. Розвиток української енциклопедистики у другій половині XIX — на початку XX ст. Проблеми історії України XIX — поч. XX ст. 2014. Вип. 23. С. 287—296.
8. Боровик А. Історія створення середньої школи в Російській імперії на сторінках "Народной енциклопедии". *Сіверянський літопис*. 2020. № 2. С. 178—185.
9. Гель І. Декілька слів до Львівського видання Енциклопедії Українознавства: в 11 т.: перевидання в Україні. Львів : Молоде Життя, 1993. Т. 1. С. 5—9.
10. З лабораторії творення "Енциклопедії українознавства" / відп. ред. М. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. 352 с. DOI: <https://doi.org/10.37068/b/9789660286665>.
11. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності — Історичні причини та політичні наслідки. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
12. Муріна С. Порівняльна характеристика кількісних параметрів персоналій "Української радянської енциклопедії", "Енциклопедії Сучасної України" та бази даних електронного "Українського національного біографічного архіву". *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2012. Вип. 34. С. 523—531.
13. Українська електронна енциклопедистика в соціогуманітарному вимірі / за ред. І. Дзюби. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. DOI: <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770>.
14. Корпус енциклопедичних видань України : бібліографічний онлайн-покажчик / уклад.: М. Железняк, О. Іщенко. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. DOI: <https://doi.org/10.37068/b/cuebi>.
15. Лісіна С. Інформаційний ресурс енциклопедичних видань науково-технічної бібліотеки Національного університету "Львівська політехніка". *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 9. С. 17—24. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9\(314\).17-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9(314).17-24).
16. Березюк Т., Іщенко О., Пилипчук Р., Савченко О., Фещенко Н., Шушківський А. Здобутки української енциклопедистики: коротка характеристика найважливіших видань. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. 2015. Вип. 12. С. 9—114.
17. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2016. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
18. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. [На заміну ДСТУ 3017-95; чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ : ДП УкрНДНЦ, 2016. 42 с.

Mykola Zhelezniak,
*PhD in Philology, Director, Institute of Encyclopedic Research,
 National Academy of Sciences of Ukraine*
Oleksandr Ishchenko,
*PhD in Philology, Associate Director for Research, Institute
 of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine*
Mykola Stepanenko,
*Doctor in Philology, Chief Scientific Officer, Institute
 of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine*

Ukrainian encyclopedic books: issues of the form and content interaction

The history of encyclopedias on the territory of Ukraine dates back to the Middle Ages. This article shows the timeline of the Ukrainian encyclopedic practice, from the earliest books with the word "encyclopedia" or its derivatives in titles to modern online resources. The authors have been focused their attention on only a few encyclopedias, although the total number of encyclopedias is quite large. The most complete sources with index of Ukrainian encyclopedic books have been mentioned, while noted that their list is far from complete; this fact actualizes the need to assemble a new bibliography of encyclopedic literature. Issues of compliance of books with "encyclopedia" (or derived words) in the title to the standards of this type of publication have been raised. To solve these ones, a high-quality evaluation and normative base is needed.

Keywords: *Ukrainian encyclopedias; encyclopedic dictionaries; encyclopedic reference books; encyclopedic literature; encyclopedia format; encyclopedia standard*

References

1. Harlan A. (2010). Osoblivosti redakciynogo opracyuvannya enciklopedichnogo vidannya. *Tehnologiya i tehnika drukarstva*, 4, pp. 252—260.
2. Bikov V., Burov O., Luparenko L., Pinchuk O. & Yacishin A. [uklad.]. (2022). *Koncepciya "Ukrayinskoyi elektronnoyi enciklopediyi osviti"*. Kyiv: Institut cifrovizaciyi osviti NAPN Ukrayini.
3. Peshak M. (1996). Persha shidnoslov'yanska enciklopediya. *Bibliotechnij visnik*, 2, pp. 32—34.
4. Nimchuk V. (1961). *Pamvo Berinda i jogo "Leksikon slavenorwsskiy i imen Tlkovanyiye"*. *Leksikon slovenoroskiy Pamvi Berindi*. Kyiv.
5. Chernish N. (2018). *Narisi z istoriyi ukrayinskoyi enciklopedichnoyi spravi*. Lviv: Piramida.
6. Bugayeva O. (2003). Stvorennya Ukrayinskogo biografichnogo slovnika yak etap vidrodzhennya nacionalnoyi pam'yati ukrayinskogo narodu. *Ukrayinoznavstvo*, 4 (9), pp. 360—362.
7. Borchuk S. (2014). Rozvitok ukrayinskoyi enciklopedistiki u drugij polovini XIX — na pochatku XX st. *Problemi istoriyi Ukrayini XIX — poch. XX st.*, 23, pp. 289—290.
8. Borovik A. (2020). Istorija stvorennya serednoyi shkoli v Rosijskij imperiyi na storinkah "Narodnoj enciklopedii". *Siveryanskij litopis*, 2, p. 179.
9. Gel I. (1993). *Dekilka sliv do Lvivskogo vidannya Enciklopediyi Ukrayinoznavstva: v 11 t.: perevidannya v Ukrayini*. Lviv: Molode Zhittya. T. 1, pp. 5—9.
10. Zheleznyak M. [vidp. red.]. (2018). *Z laboratoriyi tvorennya "Enciklopediyi ukrayinoznavstva"*. Kyiv: Institut enciklopedichnih doslidzhen NAN Ukrayini.
11. Ryabchuk M. (2019). *Dolannya ambivalentnosti. Dihotomiya ukrayinskoyi nacionalnoyi identichnosti — Istorichni prichini ta politichni naslidki*. Kyiv: Institut politichnih i etnonacionalnih doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrayini.
12. Murina S. (2012). Porivnyalna charakteristika kil'kisnih parametriv personalij "Ukrayinskoyi radyanskoyi enciklopediyi", "Enciklopediyi Suchasnoyi Ukrayini" ta bazi danih elektronnoho "Ukrayinskogo nacionalnogo biografichnogo arhivu". *Naukovi praci Nacionalnoyi biblioteki Ukrayini imeni V. I. Vernadskogo*, 34, p. 525.
13. Dzyuba I. [za red.]. (2021). *Ukrayinska elektronna enciklopedistika v sociogumanitarnomu vimiri*. Kyiv: Institut enciklopedichnih doslidzhen NAN Ukrayini. doi: <https://doi.org/10.37068/b/9789660296770>.
14. Zheleznyak M. & Ishenko O. [uklad.]. (2023). *Korpus enciklopedichnih vidan Ukrayini : bibliografichnij onlajn-pokazh-chik*. Kyiv: Institut enciklopedichnih doslidzhen NAN Ukrayini. doi: <https://doi.org/10.37068/b/cuebi>.
15. Lisina S. (2022). Informacijnij resurs enciklopedichnih vidan naukovo-tehnicnoyi biblioteki Nacionalnogo universitetu "Lvivska politehnika". *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 17—24. doi: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9\(314\).17-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.9(314).17-24).
16. Berezyuk T., Ishenko O., Pilipchuk R., Savchenko O., Feshenko N. & Shushkivskij A. (2015). Zdobutki ukrayinskoyi enciklopedistiki: korotka charakteristika najvazhlivishih vidan. *Nauka Ukrayini u svitovomu informacijnomu prostori*, 12, pp. 9—114.
17. *Pro naukovu i naukovo-tehnicnu diyalnist : Zakon Ukrayini vid 26 listopada 2015 roku № 848-VIII*. (2015). Verhovna Rada Ukrayini : oficijnij veb-sajt. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
18. *DSTU 3017:2015. Vidannya. Osnovni vidi. Termini ta viznachennya ponyat*. [Na zaminu DSTU 3017-95; chinnij vid 2016-07-01]. (2016). Kyiv: DP UkrNDNC.

Надійшла до редакції 18 квітня 2023 року